

Л. П. Токар, Вінниця, Україна / L. P. Tokar, Vinnytsia, Ukraine
tokarluba80@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті проаналізовано специфіку системи підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі, а також досліджено особливості використання сучасних інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Вивчено зарубіжну та вітчизняну практику впровадження інклюзії в освітній процес та проблему підготовки майбутнього педагога закладу дошкільної освіти до професійної діяльності. Виявлено закономірності системи інклюзивної освіти. Узагальнено результати попереднього досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Розглянуто комплексний підхід до організації освітнього процесу за участі дітей з особливими освітніми потребами. Охарактеризовано особливості використання широкого спектру психолого-педагогічних технологій. Серед них: арт-терапевтичні технології (музикотерапія, ароматерапія, ізотерапія, імаготерапія, казкотерапія, лялькотерапія, пісочна терапія, сміхотерапія); техніки розвитку моторики (кінезітерапія, літотерапія, японська методика масажу пальців рук, Су-Джок терапія); інформаційні технології (мультимедійні засоби корекції та розвитку); анімалотерапевтичні технології (дельфінотерапія, іпотерапія, фелінотерапія); апаратні методики та фізіотерапевтичні технології; поведінкові технології (модифікація проблемної поведінки). Обґрунтовано найбільш відомі світові інновації в інклюзивній освіті. Належну увагу приділено інтерактивним технологіям для підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі: тренінг, менторинг, тьюторинг, коучинг.

Ключові слова: інклюзивна освіта; освітні інновації; діти з особливими освітніми потребами; педагог закладу дошкільної освіти; інноваційні технології; інклюзивне освітнє середовище.

PECULIARITIES OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Summary. The article analyzes the specifics of the system of preparation of future teachers of preschool education institutions for the implementation of interactive technologies in an inclusive educational environment, and also explores the peculiarities of using modern innovative technologies in working with children with special educational needs. Foreign and domestic practice of introducing inclusion into the educational process and the problem of preparing a future teacher of a preschool education institution for professional activity were studied. The regularities of the inclusive education system have been identified. The results of previous experience of professional training of future preschool teachers to the implementation of interactive technologies in an inclusive educational environment are generalized. The complex approach to the organization of educational process with participation of children with special educational needs is considered. The features of using a wide range of psychological and pedagogical technologies are characterized. Among them are: art-therapeutic technologies (music therapy, aromatherapy, isotherapy, imago therapy, fairy-tale therapy, puppet therapy, sand therapy, laughter therapy); motor development techniques (kinesitherapy, lithotherapy, Japanese finger massage, Su-Jok therapy); information technology (multimedia tools for correction and development); animal therapy technologies (dolphin, hippotherapy, feline therapy); hardware techniques and physiotherapy technologies; behavioral technologies (modification of problem behavior). The world's most famous innovations in inclusive education are substantiated. Due attention is given to interactive technologies for the preparation of future preschool educators in an inclusive educational environment: training, mentoring, tutoring, coaching.

Key words: inclusive education; educational innovations; children with special educational needs; teacher of preschool education institution; modern innovative technologies; inclusive educational environment.

Постановка проблеми. Реформування національної системи освіти, що нині відбувається в Україні, актуалізує проблеми підготовки майбутніх педагогів, здатних працювати згідно з новими методологічними

орієнтирами, які окреслює Концепція Нової української школи. Серед них чільне місце посідає інклюзивна освіта, яка виконує роль освітньої парадигми, що базується на світоглядних засадах соціальної інклюзії, оскільки рівноправність, доступність та забезпечення якості є основоположним імперативом її функціонування.

Розбудова інклюзивної освітньої системи потребує визначення методологічних засад підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти, які беруть безпосередню участь в організації і забезпеченні ефективного функціонування інклюзивного освітнього середовища на основі формування професійної здатності виконувати функції наставника, тьютора, модератора й визначати індивідуальну освітню траєкторію дитини з особливими освітніми потребами.

Залишається нерозв'язаною проблема підготовки педагогів, які могли б задовольнити освітні потреби різних категорій дітей, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребами, а саме: дітей із затримкою психічного розвитку, з порушеннями роботи опорно-рухового апарату, з різноманітними вадами та розладами психічних процесів (уява, увага, пам'ять, мовлення, мислення). Окрім цього, реалії суспільного життя потребують залучення до дошкільної освіти й таких дітей, які раніше не відвідували закладів дошкільної освіти.

Сучасний розвиток дошкільної освіти в Україні передбачає гуманізацію освітнього процесу, спрямовує педагогів на всебічне розуміння індивідуальних відмінностей дітей і врахування їх під час організації дошкільної освіти загалом. Цим зумовлене істотне оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання на основі інтерактивних підходів в інклюзивному освітньому середовищі.

Вияткове значення педагога як провідника інклюзії стає очевидним, зважаючи на те, що заклади освіти є найважливішими соціальними інститутами, спеціально створеними суспільством для передачі наступним поколінням позитивного соціального досвіду, суспільних і культурних цінностей, необхідних у житті знань, умінь, навичок і відіграють особливу роль у духовному розвитку та самовдосконаленні дитини.

Відповідно до цього, процес впровадження інклюзивного підходу в систему освіти України, ґрунтується на оновленні системи підготовки педагогічних кадрів, формуванні в майбутніх педагогів компетентності щодо реалізації у професійній педагогічній діяльності освітніх інтерактивних технологій в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Аналіз попередніх досліджень. Розробка та впровадження інтерактивних технологій в освітній процес традиційно є предметом уваги дослідників педагогічної галузі (І. Дичківська, П. Підкасистий, І. Підласий, О. Попова, Г. Селевко, В. Сластьонін, А. Хуторський, Н. Юсуфбекова та ін.), у працях яких було закладено фундаментальні основи педагогічної інноватики.

Питання вдосконалення професійної діяльності й підготовки майбутніх фахівців, у тому числі й в аспекті інноваційної педагогіки, порушували вітчизняні науковці Р. Вайнола, О. Гонта, П. Гусак, Л. Коваль, О. Мельник, В. Поліщук та ін. Останнім часом інтерактивні технології професійної діяльності в різних освітніх та соціальних осередках та підготовка майбутніх фахівців до їхнього застосування розглянуті у дослідженнях О. Василенко, О. Дубасенюк, С. Коляденко, В. Ковальчук, О. Лісовця, Л. Міщик, Н. Павлік, Р. Петришин, Н. Сейко, Т. Шанскова та ін.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної практики впровадження інклюзії в освітній процес дав можливість виокремити праці вчених, які зробили вагомий внесок у розробку теоретико-методичних основ інклюзивної освіти (В. Засенко, Д. Депплер, Т. Дмитрієва, А. Колупаєва, Т. Лорман, Н. Назарова, Є. Пургина, М. Семаго, Н. Семаго, Д. Харві, В. Хитрюк, Н. Шматко, О. Ярська-Смирнова та ін.); умов забезпечення сприятливого характеру міжособистісних стосунків і психологічного клімату в інклюзивному середовищі (Т. Кожекіна, В. Циренов та ін.); шляхів професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти (С. Алехіна, Д. Ахметова, О. Денисова, Є. Кутепова, О. Мартинова, В. Понікарова, Н. Романович та ін.).

Проблему підготовки майбутнього педагога закладу дошкільної освіти до професійної діяльності вивчали О. Абдуліна, А. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, Л. Зданевич, О. Кучерявий, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, К. Крутий, О. Писарчук та ін. Питання готовності майбутнього педагога до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти досліджували Н. Назарова, І. Хафізулліна, Ю. Шумилівська.

Упродовж останнього десятиліття відомими стали дослідження щодо організації різного роду інклюзивної освіти А. Колупаєвої [7], Т. Сак [12]. Незаперечним є ціннісний доробок вітчизняних психологів Л. Виготського [3], І. Зимньої [6], які вказували на необхідність залучення дітей з різноманітними проблемами здоров'я до спеціально організованого інклюзивного освітнього середовища. На необхідність широкої діагностики дошкільників наголошують А. Богуш [2], Н. Гавриш [4], Т. Поніманська [10], які обстоюють ідею розвитку дошкільників в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Мета статті. Аналіз системи професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі, а також висвітлення сучасних інтерактивних технологій освітньої діяльності в підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в умовах інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Модернізація освіти, яка відбувається наразі в умовах суспільних трансформацій, потребує її відповідності цивілізаційним викликам, одним з яких є забезпечення доступу до загальноосвітнього простору і якісної освіти дітям з обмеженими можливостями життєдіяльності. Однією з глобальних причин реформування освіти є цивілізаційні зміни, які пов'язані з еволюційним розвитком людства та зміною ставлення суспільства до осіб з особливими освітніми потребами [13, с. 17-23].

Україна, на відміну від інших країн пострадянського простору, здійснює значну роботу щодо створення законодавчої бази для розвитку інклюзивної освіти. В Україні прийнято низку законів і нормативних документів, які захищають освітні права дітей з особливими потребами. Зокрема, у законодавчо-нормативну базу з дошкільної освіти внесено зміни, які забезпечують право дітей з особливими потребами, у тому числі з інвалідністю, на отримання освітніх послуг в умовах інклюзії.

Аналіз української нормативно-законодавчої бази свідчить про значне просування нашої держави на цьому шляху, оскільки в Україні прийнято закон «Про освіту» (2017 р.) [11] і низку нормативних документів, які чітко визначають право дітей з особливими потребами на інклюзивну освіту.

Особливість системи інклюзивної освіти полягає в тому, що вона, на відміну від системи масової освіти (яка існувала з найдавніших часів) і спеціальної освіти (яка виникла на певному етапі розвитку суспільства), з'явилася в останні десятиліття XX століття, коли демократичні зміни в суспільстві зумовили необхідність забезпечення основних прав і свобод, зокрема права на освіту для всіх дітей, у тому числі для дітей з особливими освітніми потребами. По суті, інклюзивна освіта стала відповіддю на цивілізований виклик суспільству стати кращим, толерантнішим.

Упровадження інклюзивної освіти у вітчизняний освітній простір потребує осмисленого, науково обґрунтованого підходу, опори на сучасні філософські та наукові ідеї. Можна констатувати той факт, що сучасна наука про освіту дітей з особливими потребами у зв'язку з модернізацією системи навчання і виховання змушена здійснити переосмислення під час розробки підходів до навчання дітей з особливими потребами в дослідницькій та освітній практиці. Це передбачає оновлення підходів як в умовах традиційного навчання у спеціальних закладах освіти, так і в умовах інноваційної системи інклюзивної освіти [9, с. 13].

В умовах інклюзивного освітнього середовища необхідна принципово нова готовність до професійної діяльності, що стане основою нового професійного мислення й фахової компетентності в галузі інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Нові виклики, які нині постали перед українськими закладами вищої освіти, потребують переосмислення попереднього досвіду й пошуку нових підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

Останні кілька років увагу українського суспільства спрямовано на інноваційні освітні технології. Дослідники по-різному трактують поняття «технологія» в освітній царині. Одні виходять із розуміння технології як певного прийому, методу, інші вкладають у цей термін значення «сукупність технік, за допомогою яких реалізується освітнє чи інше педагогічне завдання» та розглядають технологію як теоретичне обґрунтування процесу досягнення результатів.

Інноваційні освітні технології завжди відповідають пріоритетним напрямкам освіти, визначеним державою. Прагнення всіх педагогів, а також спеціалістів, які працюють з особливими дітьми, надати своїй професійній діяльності інноваційний характер, обумовлений, насамперед, переходом української освіти на позиції особистісно-орієнтованої педагогіки.

З огляду на це, розглянемо інтерактивні технології для підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі: тренінг, менторинг, тьюторинг, коучинг.

Тренінг є однією з технологій активного навчання майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти, що уможливорює формування в них цінностей суспільства, відкритого для людей з особливими освітніми потребами, закріплення дієвих професійних стратегій щодо організації освітнього процесу на засадах рівності і недискримінації. Участь у навчальному тренінгу допомагає майбутньому фахівцеві оволодіти вміннями контактувати з оточуючими, зокрема дитиною та її батьками, змінивши неконструктивне ставлення до світу на ефективну модель співробітництва та взаєморозуміння, що є особливо необхідним у професійній галузі. Тренінгові вправи розвивають у майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти вміння керувати своїм емоційним станом, визначати мету та сенс життя, попереджувати й розв'язувати життєві конфлікти. Участь у тренінгу уможливорює оволодіння механізмами саморегуляції та стимулювання процесів духовного самовдосконалення, допомагає кожному учасникові стати більш компетентним, активізує майбутніх педагогів і стимулює інтерес до пізнання світу, сприяє підвищенню професійного рівня майбутніх фахівців [5, с. 116]. Уміння та навички організації тренінгової діяльності можуть знадобитися майбутнім педагогам закладів дошкільної освіти в роботі з батьківською та професійно-педагогічною спільнотою задля формування позитивного ставлення до інклюзивного підходу в освіті.

Зазначимо, що важливою інтерактивною технологією підготовки майбутніх педагогів закладів

дошкільної освіти є менторинг. Саме поняття «менторинг» має вітчизняний аналог «наставництво» і є технологією навчання шляхом організації передачі соціального досвіду від педагога (наставника) вихованцям. При цьому наставник не лише передає знання та вміння, а й впливає на ціннісну сферу особистості, залучає до певної галузі діяльності, стимулює до вчинків, допомагає в загальному розвитку, ділиться ідеями, мотивує підтримкою, порадами та особистим прикладом тощо. Упровадження цієї технології в роботу з дітьми з особливими освітніми потребами та систему підготовки фахівців, які працюють з ними, є поширеною практикою за рубежом й потребує реалізації на вітчизняних теренах.

Найбільш відомою світовою інновацією в інклюзивній освіті є тьюторинг - процес супроводу дитини під час отримання нею нового соціального досвіду, засвоєння нових способів розв'язання проблемних ситуацій, створення умов для успішної соціалізації, самореалізації та саморозвитку. У вітчизняній науці та практиці поняття «тьюторинг» сьогодні все частіше використовують для опису певного виду персоніфікованої педагогічної діяльності педагогів закладів дошкільної освіти з дітьми з особливими освітніми потребами. Так, О. Рассказова зазначає, що поряд зі звичними шляхами розширення соціального досвіду дітей, умови інклюзивного навчання надають особливі можливості розвитку суб'єктності вихованця через включення до системи тьюторської допомоги [5, с. 378]. Тож педагог має володіти технологією тьюторингу, щоб грамотно організувати педагогічну підтримку дитини з особливими освітніми потребами.

Зауважимо, що тьюторинг є технологією, що може безпосередньо реалізуватися у процесі підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти, оскільки в умовах поширення інтегрованого та інклюзивного підходів у вищій школі, у закладі вищої освіти можуть навчатися студенти з інвалідністю, яким самим необхідна тьюторська допомога кураторів академічної групи, психологів, батьків, представників громадських організацій та інших фахівців, а також однокурсників. Отже, сьогодні майбутні педагоги закладів дошкільної освіти вже в процесі професійної підготовки можуть залучатися до технології тьюторингу в інклюзивному освітньому середовищі закладів вищої освіти [1, с. 168].

Важливим аспектом у роботі та професійній діяльності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти є застосування коучингу – технології інтерактивного консультування і соціальної корекції, терапевтичної роботи із дитиною. Коучинг – один з найефективніших способів розкриття потенціалу професійної молоді, а також підтримки особистісного зростання кожної дитини, оскільки процес, створюваний у тандемі з коучем, дає змогу кожному проявити себе, досягти максимальної самореалізації.

Таким чином, комплексний підхід до організації освітнього процесу за участі дітей з особливими освітніми потребами в умовах сьогодення передбачає використання широкого спектру психолого-педагогічних технологій. Серед них такі: арт-терапевтичні технології (музикотерапія, ароматерапія, ізотерапія, імаготерапія, казкотерапія, лялькотерапія, пісочна терапія, сміхотерапія); техніки розвитку моторики (кінезітерапія, літотерапія, японська методика масажу пальців рук, Су-Джок терапія); інформаційні технології (мультимедійні засоби корекції та розвитку); анімалотерапевтичні технології (дельфінотерапія, іпотерапія, фелінотерапія); апаратні методики та фізіотерапевтичні технології; поведінкові технології (модифікація проблемної поведінки).

Висновки. Отже, сучасні інтерактивні технології – це докладно продумані технології для впровадження нових методів та прийомів в інклюзивне освітнє середовище, що спрямовані на результативність.

Серед інтерактивних технологій, необхідних для реалізації новітнього підходу до професійної діяльності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти є тренінг, менторинг, тьюторинг, коучинг, що уможливають набуття й реалізацію майбутніми фахівцями вміння створювати нові сенси в освітній діяльності, формувати й закріплювати у дітей соціальні навички кооперації і роботи в команді; розвивають у майбутнього педагога толерантне ставле

ння до дітей різних категорій, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами, високі організаційні здібності, стратегічне мислення, педагогічну майстерність, креативність, здатність усвідомлювати та інтегрувати в освітню діяльність інновації з різних галузей.

Наголосимо, що дослідження проблеми не є вичерпним і потребує подальшої розробки пов'язаних питань. Зокрема, на забезпечення процесу підготовки викладачів закладів вищої освіти до формування в майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти здатності реалізовувати освітні інновації в умовах інклюзивної освіти, підвищення кваліфікації фахівців-практиків у напрямі формування компетентностей тренера, тьютора, коучера, ментора.

Список використаних джерел:

1. Андреева М. О. Налагодження взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу ВНЗ у подоланні соціально-педагогічних проблем студентів з особливими потребами. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 1 (290). С. 165-170.
2. Богуш А. М. Українське дошкільля: здобутки і перспективи. *Освіта*. 2012. 12-19 верес. (№ 39/40). С. 10-11.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва: Эксмо, 2006. 135 с.

4. Гавриш Н. В. Болонські освітні ініціативи щодо професійної підготовки фахівців з дошкільної та початкової освіти. *Освіта Донбасу*. 2005. № 24. С. 5-7.
5. Григоренко В. Л., Рассказова О. І., Рассказова П. І. Інноваційні засоби розвитку соціальності дошкільників в інклюзивному освітньому просторі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 24 (II том). С. 25-33.*
6. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для вузов. 2-е изд., доп., испр. и перераб. Москва: Логос, 2002. 384 с.
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с. Концепція розвитку інклюзивної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. Веб-портал osvita.ua. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
8. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2012. 308 с.
9. Мартинчук О. В. Підготовка фахівця зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: монографія. / Олена Валеріївна Мартинчук. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. – 430 с.
10. Нижник О. М. Допомога дітям з особливими потребами: Психолог. Бібліотека. Київ: Главник, 2004. 206 с.
11. Про освіту / Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
12. Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навч. курс. та навч.- метод. посіб. Київ: Плеяди, 2011. 168 с.
13. Сисоєва С. Порівняльна педагогіка в контексті розвитку освітології / С. Сисоєва // *Освітнологія / oswitologia*, 2014. Вип. 3. С. 17-23.